

Голові разової спеціалізованої вченої ради
PhD 12680
Маріупольського державного університету
д.е.н., доценту,
професору кафедри економіки та
міжнародних економічних відносин
Папченку Володимирі Григоровичу

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
Шкурат Марії Євгенівни
на дисертаційну роботу Калініна Владислава Валерійовича
на тему «Транснаціоналізація трудових потоків
в умовах глобалізації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 29 «Міжнародні відносини»
за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини»**

Актуальність теми дослідження

Глобалізація і транснаціоналізація як драйвери міжнародного економічного розвитку кардинально змінюють формат кадрового забезпечення світового господарства на всіх рівнях, розширюючи можливості професійної самореалізації і задоволення попиту на робочу силу. Багаторівневий характер функціонування міжнародного ринку праці визначається спрямованістю транскордонного переміщення працівників відповідно до запиту приймаючих країн і міжнародних господарюючих структур через утворення потоків робочої сили, обумовлених комплексом господарських і територіальних і чинників. Вказані тенденції вимагають новітнього наукового осмислення процесів, що відбуваються у світовому економічному просторі, що визначає актуальність теми представленої дисертаційної роботи.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами

Важливість і своєчасність питань, які розглядаються в дисертації, демонструє зв'язок теми дослідження з науковою тематикою Маріупольського державного університету – науковою темою «Економічна безпека країн Європи в умовах сучасних глобальних трансформацій» (номер державної реєстрації 0124U001500) кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, в рамках якої досліджено глобальні передумови формування транснаціональних трудових потоків та тенденції транснаціоналізації трудових потоків в умовах глобалізації ринку праці, а також науковою темою «Світовий ринок праці в умовах глобальних трансформацій економічного розвитку» (номер державної реєстрації 0122U201429) кафедри економіки праці, в рамках якої здійснено аналіз транснаціональних трансформацій трудових потоків на світовому ринку праці.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій,
їх достовірність**

Обґрунтованість, комплексність, об'єктивність отриманих наукових результатів забезпечено чіткою визначеністю об'єкта і предмета дослідження, досягненням мети і поставлених завдань.

Автор в роботі спирається на ґрунтовну методологічну базу, представлену фундаментальними науковими теоріями, поглядами класиків економічної науки і працями сучасних вчених, результатами опрацювання великої кількості першоджерел, аналітичних звітів, нормативних документів з питань розвитку глобалізації, міжнародного ринку праці.

трудоресурсного забезпечення економіки. Використання розгорнутого наукового інструментарію, що включає низку фундаментальних і спеціальних методів дослідження (діалектичний метод наукового пізнання, метод системного аналізу, метод економіко-математичного моделювання та ін.) дозволило автору обґрунтувати власну точку зору і отримати низку науково нових результатів, які виносяться на захист.

Зміст роботи повною мірою відповідає поставленій меті і завданням дослідження, зміст анотації є ідентичним змісту розділів дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження транснаціоналізації трудоресурсних потоків в умовах глобалізації» досліджено методологічні основи закономірностей формування і розвитку глобалізації (с. 32-49); проаналізовано теоретичні засади розвитку транснаціоналізації як трудоресурсного феномену (с.50-63); ідентифіковано системологічні передумови формування транснаціональних трудоресурсних потоків в умовах глобалізації (с. 63-77).

Відштовхуючись від наукових поглядів на розвиток глобалізації, аналізу суперечливості даного явища, виокремлення транснаціонального компоненту глобалізації, автор робить висновок, що глобалізація супроводжується просторовим перетворенням економічних зв'язків світу, утворенням міжконтинентальних, міжрегіональних, міжкраїнових потоків і структур взаємодій у соціально-економічному та інформаційно-технологічному вимірі, формою яких виступає транснаціоналізація трудоресурсних відносин (с. 47-48), надає авторське визначення глобалізації (с. 49).

Спираючись на авторське розуміння поняття «транснаціональна компанія» (с. 53), наданого як результат опрацювання теоретичної сутності транснаціоналізації, дисертант підкреслює, що етапі глобалізації транснаціоналізація все більше детермінується впливом трудоресурсного чинника, що обумовлює формування транснаціональної моделі трудоресурсного забезпечення (с. 57-59). На особливу увагу заслуговує висловлена на основі проведеного дослідження гіпотеза щодо транснаціональної конвергенції трудоресурсного забезпечення у глобальному масштабі (с. 62).

Важливим аспектом проведеного дослідження є виділення в структурі міжнародних трудоресурсних потоків фізичної і віртуальної компоненти (с. 64-65), акцентування уваги на явищі транснаціональної міграції (с. 67-68) як прояву екстериторіального характеру трудоресурсних потоків в системі глобального ринку праці (с. 70).

У другому розділі «Аналіз трансформації транснаціональних трудоресурсних потоків в системі глобального трудоресурсного забезпечення» вивчено глобальні передумови формування транснаціональних трудоресурсних потоків (с. 80-112); проаналізовано зміст транснаціональних трансформацій трудоресурсного забезпечення в системі світового ринку праці (с. 112-128); визначено новітні тенденції транснаціоналізації трудоресурсного забезпечення на етапі глобалізації (с. 128-147).

Дисертант проводить глибинний аналіз демографічних і міграційних передумов формування світового трудоресурсного ландшафту (с. 80-85), аналізує перерозподіл робочої сили у світовому масштабі в залежності від рівня добробуту і за територіальним чинником (с. 87-111), роблячи висновок про утворення глобального контуру трудоресурсного забезпечення у світовій економіці і про визначальну роль міжнародних господарських структур у формуванні мережі транснаціонального переливу робочої сили (с.111-112).

Підсумком аналізу розвитку мережі транснаціональних господарюючих структур став висновок щодо перетворення закордонних філій ТНК на органічну частину національних економік приймаючих країн (с. 112-119), що визначило станлення категорії транснаціонального людського капіталу (с. 119) і призвело до формування транснаціонального контуру трудоресурсного забезпечення, як підтвердження гіпотези, висловленої в теоретичному розділі (с. 128).

В процесі аналізу виділено роль цифрового чинника у розвитку процесів транснаціоналізації трудоресурсного забезпечення (с. 128-136), акцентовано увагу на становленні нових форм зайнятості (с. 137-140) і важливості інтелектуальної міграції в

структурі сучасної трудової міграції (с. 141-145), зроблено висновок щодо становлення транснаціональної моделі міжнародної міграції (с. 147).

У третьому розділі «Формування новітнього світового конструкту трудоворесурсного забезпечення» розроблено формат транснаціонального конструкту трудоворесурсного забезпечення в системі глобального ринку праці (п. 3.1); здійснено емпіричний аналіз параметрів трудоворесурсного забезпечення в умовах глобалізації ринку праці (п. 3.2); наведено пропозиції щодо удосконалення регулювання міжнародного ринку праці в контексті транснаціоналізації трудоворесурсних потоків (п. 3.3).

Автор наголошує на об'єктивності пристосування національних ринків праці до глобальних умов використання робочої сили (с. 151-152), недосконалості міжнародного законодавства щодо використання праці (с. 153), що зумовило розробку представленої концепту регулювання національних ринків праці в умовах глобалізації (с. 160), концептуальну-змістовну структуру запропонованого транснаціонального конструкту трудоворесурсного забезпечення в системі глобального ринку праці (с. 163).

В результаті емпіричного аналізу взаємозв'язків в системі глобального ринку праці кількісно підтверджено справедливість гіпотези щодо транснаціональної конвергенції трудоворесурсного забезпечення у глобальному масштабі (с. 164-181), наголошено, що ступінь прояву конвергенційних процесів залежить від структурних та інституційних характеристик міжнародного ринку праці (с. 182).

Розглядаючи питання регулювання міжнародного ринку праці крізь призму уніфікації міжнародних трудових норм (с. 183-186), автор наголошує на необхідності ратифікації Конвенцій МОП і ООН, присвячених регулюванню міжнародної міграції (с. 186-187), що дозволить сформувати дієві важеди регулювання транснаціональних потоків робочої сили. Віділяючи роль ТНК у формуванні транснаціонального конструкту трудоворесурсного забезпечення (с. 188-189), дисертант наводить розроблену структурну схему трудоворесурсного забезпечення внутрішньокорпоративного ринку праці ТНК (с. 190) як інструменту перерозподілу робочої сили у планетарному масштабі.

Таким чином, цілісний формат проведеного дослідження, логічний зв'язок його структурних частин дозволяє зробити висновок про обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, їх значення для економічної науки.

Теоретична цінність та наукова новизна отриманих результатів

Теоретичне значення результатів проведеного дослідження полягає у розвитку дослідницького інструментарію економічної науки в частині визначення взаємозв'язку розвитку глобалізаційних процесів і формування трудоворесурсних потреб у світовій економіці.

Ряд отриманих в дисертаційній роботі теоретичних і концептуальних результатів є новими положеннями в економічній науці:

- отримав подальшого розвитку понятійний апарат дослідження: надано авторське визначення поняття «глобалізація» як поширення у планетарному масштабі процесів якісного перетворення міжнародної економічної взаємодії, які через комплекс змін транснаціонального характеру сприяють трансформації міжнародного поділу праці та становленню єдиного глобального трудоворесурсного простору (с. 49); та поняття «транснаціональна компанія» – суб'єкт глобальної економіки, стратегія міжнародного розвитку якого спрямована на максимізацію переваг діяльності на ринках країн присутності (с. 53);

- відштовхуючись від висновку щодо становлення транснаціональної моделі трудоворесурсного забезпечення (с. 58-59), автором вперше сформульовано *гіпотезу* щодо транснаціональної конвергенції трудоворесурсного забезпечення у глобальному масштабі (с. 61-62), яка отримала підтвердження в аналітичній та емпіричній частині дослідження;

- розвинуто концептуальні основи регулювання ринку праці, а саме запропоновано *концепт регулювання національних ринків праці в умовах глобалізації* (с. 160), який окреслює

основні завдання/напрями регуляторного впливу на ринок праці на національному рівні з урахуванням прояву глобальних трудових ресурсних трансформацій:

- удосконалено системно-методологічні засади дослідження ринку праці на етапі глобалізації, а саме розроблено *концептуальну схему формування транснаціонального конструкту трудових ресурсного забезпечення в системі глобального ринку праці* (с. 163), в якій з урахуванням ідентифікації проявів транснаціоналізації трудових ресурсного простору визначено комплекс наднаціональних важелів регулювання глобального ринку праці;

- спираючись на розуміння рушійної ролі міжнародних господарюючих структур у формуванні транснаціональних трудових ресурсних потоків, розроблено *структурну схему трудових ресурсного забезпечення внутрішньокорпоративного ринку праці ТНК* (с. 190), з використанням якої доведено, що ТНК, впливаючи на національні ринки праці, формують передумови уніфікації стандартів використання робочої сили у глобальному масштабі.

Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці організаційно-економічного підґрунтя формування конструкту трудових ресурсного забезпечення з урахуванням новітніх економічних ресурсів, що підтверджується довідками про використання пропозицій і рекомендацій автора в діяльності органів державного управління, бізнес-асоціацій, підприємств, а саме: концепт регулювання національних ринків праці в умовах глобалізації використано в діяльності Державного Центру зайнятості (довідка №33/1031/11444-25 від 08.12.2025 р.); результати аналізу міжнародної трудової міграції – в роботі Івано-Франківської обласної державної адміністрації (Департаменту економічного розвитку, промисловості та інфраструктури) (довідка №06.1-10/990 від 25.09.2025 рр.); концептуальна схема формування транснаціонального конструкту трудових ресурсного забезпечення в системі глобального ринку праці, що враховує особливості транснаціоналізації трудових ресурсних потоків на глобальному, регіональному, макро-, мікрорівні – в діяльності Івано-Франківської торгово-промислової палати (довідка №304/01/07-16-1 від 21.11.2025 р.); результати ідентифікації нових тенденцій транснаціоналізації трудових ресурсного забезпечення, зокрема висновок щодо формування людиноцентричних цифрових екосистем – в діяльності Всеукраїнської асоціації компаній з міжнародного працевлаштування (довідка №125/2-10 від 16.07.2025 р.); пропозиції щодо удосконалення регулювання міжнародного ринку праці в контексті транснаціоналізації трудових ресурсних потоків – в роботі Офісу міграційної політики (довідка №72/5 від 07.08.2025 р.); концептуальна схема формування транснаціонального конструкту трудових ресурсного забезпечення в системі глобального ринку праці – ТОВ «Коляр-експорт» при розробці стратегії управління людськими ресурсами (довідка №124/1/5-7 від 11.12.2025 р.); результати аналізу транснаціональних трансформацій трудових ресурсного забезпечення в системі світового ринку праці. ТОВ «Весмак» при визначенні напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності (довідка №27/1-7 від 14.11.2025 р.).

Про практичне значення результатів дослідження також свідчить їх використання в навчальному процесі Маріупольського державного університету (довідка №01-25/03 від 12.01.2026 р.) при викладанні курсів «Транснаціоналізація світової економіки», «Міжнародні економічні відносини», "Глобалізаційні процеси в системі світового ринку праці".

Повнота викладу в наукових публікаціях, відсутність порушення академічної доброчесності

Основні результати дисертаційної роботи знайшли належне висвітлення у 25 наукових працях загальним обсягом 4,8 д.а., з яких особисто автору належить 3,0 д.а., у тому числі у 8 статтях у наукових фахових виданнях України, з них 1 стаття у науковому виданні України категорії А у співавторстві, 2 статтях у періодичних наукових виданнях держав-членів СС і

ОЕСР. З робіт, опублікованих у співавторстві, використано лише ті дієті положення, які належать автору особисто.

Дисертація Калініна В.В. пройшла перевірку на унікальність тексту за допомогою сервісу «StrikePlagiarism», порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

1. Внеском дисертанта в економічну науку є розгляд глобалізаційних процесів крізь призму транснаціоналізації трудових ресурсних відносин, що знайшло втілення, зокрема, у визначенні глобалізації, наведеному на с. 49. В продовження теоретичного ракурсу дослідження, погоджуючись з автором, що транснаціоналізація трудових ресурсних відносин є проявом трансформації міжнародного ринку праці (с. 48), вважаємо, що логічним завершенням даного ланцюжка міркувань було б надання визначення поняття «транснаціоналізація трудових ресурсних відносин», що посилює б категоріальний апарат дослідження.

2. Відштовхуючись від оцінок Міжнародного Валютного Фонду і Організації Об'єднаних Націй, згідно з якими у найближче десятиліття питання трудових ресурсного забезпечення перетвориться на основну передумову економічного зростання, автор робить висновок щодо активізації процесів трудових ресурсного заміщення у глобальному масштабі (с. 80) та подальшого посилення трудових ресурсного характеру міжнародних міграційних потоків (с. 82). З цим не можна не погодитись. Однак враховуючи наявну структурну декомпозицію світового трудових ресурсного простору, про що дисертант говорить на с. 87 (нерівномірність демографічного ландшафту світу та ін.), конкретизації потребує, чи однаковою мірою це стосується всіх країн / груп країн, чи можна очікувати впливу декомпозиційних ознак в залежності від рівня доходів, показників конкурентоспроможності, вкладень в освіту і науку тощо.

3. За різними оцінками, Топ-10 компаній світу забезпечують роботою від 1,5 до 9 млн. осіб (рейтинги Forbs і Fortune Global відповідно). При цьому, як зазначено в дисертації на с. 114, завдяки транснаціональному характеру діяльності, ТНК практично не залежать від державного регулювання. Потребує уточнення, чи не є це свідченням того, що при узгодженні інтересів сторін держави практично позбавлені можливості захищати інтереси національних ринків праці? Тим більше, що на с. 119 зазначається, що додаткового імпульсу транснаціоналізації трудових ресурсного забезпечення надало перетворення закордонних філій ТНК на органічну частину національних економік приймаючих країн.

4. Композиційно важливим є висновок автора, що рушійними силами формування транснаціональних трудових ресурсних потоків є накладання один на одного, по-перше, територіального і виробничого чинника транснаціоналізації (с. 121), по-друге, преференційної спрямованості міграційних політик приймаючих країн і характеру трудових ресурсних потреб ТНК (с. 123). Вагомим підтвердженням висновків автора є ситуація з трудових ресурсним забезпеченням у США, необхідний рівень якого формується завдяки припливу іноземної робочої сили. Як зазначено на с. 126, великою мірою міграційна ємність США обумовлена саме трудових ресурсними потребами ТНК. Водночас виникає питання – це стосується всіх країн постійної імміграції, в яких стратегії економічного розвитку передбачають пряме залучення іноземної робочої сили (с. 125), чи є притаманним лише США як світовому країні-лідеру за кількістю ТНК (рис. 2.74, рис. 2.75). Від цього будуть залежати акцентуації механізму регулювання міжнародного ринку праці.

5. Сучасні тенденції розвитку ринку праці свідчать про домінування в структурі транснаціональних трудових ресурсних потоків інтелектуальної (кваліфікованої і висококваліфікованої) робочої сили (с. 141), внаслідок чого щорічна економія, наприклад, США у сфері науки і освіти складає біля 15 млрд. дол. (с. 101). Одночасно, як зазначає дисертант, в рамках транснаціонального контуру трудових ресурсного забезпечення спостерігається становлення міграційного формату brain sharing (обмін мізками), що фактично означає, що країни-донори робочої сили також отримують певні вигоди від

інтелектуальної міграції. Дослідження лише випрало б, якщо б автор навів відповідні кількісні оцінки зазначених вигод.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Калініна Владислава Валерійовича є оригінальною науковою працею, в якій вирішено важливе наукове завдання удосконалення теоретико-методологічних основ дослідження транснаціоналізації трудових потоків в системі світового ринку праці та розробки багаторівневого організаційного конструкту трудових потоків економіки на етапі глобалізації.

Тема дисертації є актуальною, зміст роботи є цілісним, демонструє високий фаховий рівень дисертанта, що дозволило отримати ряд науково нових положень і результатів, які вносяться на захист.

За актуальністю, постановкою мети і задач дослідження, змістом, теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота на тему «Транснаціоналізація трудових потоків в умовах глобалізації» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами) та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а її автор – Калінін Владислав Валерійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 – Міжнародні економічні відносини (галузь знань 29 – Міжнародні відносини).

Офіційний опонент:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин
Донецького національного університету
імені Василя Стуса,
кандидат економічних наук, доцент

Марія ШКУРАТ

